

Rockefeller-ösztöndíjasok: magyar klinikusok

Balogh Károly dr. ■ Kovács Ágota dr.

A Rockefeller-ösztöndíjas magyar patológusokról korábban *Balogh Károly és Honti József* részletes leírást közölt az *Orvosi Hetilapban* [1]. Közleményünkben a 2010-ben megjelent cikk folytatásaként néhány magyar klinikus, később nagynevű professzor tanulmányútjának részleteit idézzük fel, szintén adatlapjaik alapján, melyek az első szerző, Balogh Károly számára elérhetőek voltak a Rockefeller Alapítvány (továbbiakban RA) központi archívumában (Sleepy Hollow, New York, NY, USA).

A RA tevékenységének legaktívabb időszaka Magyarországon 1920 és 1930 között volt. Leggyakrabban tanulmányutazási ösztöndíj formájában történt a támogatás. A fenti időperiódusban 96 magyar szakember részesült Rockefeller-ösztöndíjban (a továbbiakban: ösztöndíj), kivételesen külföldön élő magyar kutató is (Hevesy György). A legtöbben az orvostudomány területén működtek, elsősorban a budapesti, valamint az akkor már a pozsonyi és a kolozsvári egyetemet is magában foglaló szegedi, illetve pécsi egyetemen [2, 3].

Az ösztöndíjasok részletesen közölt kutatási tervek és célkitűzések alapján kérhették utazásuk célpontját, időtartamát, melyet azonban a magyar Országos Ösztöndíjtanács jóváhagyása esetén is felülbírált a RA, esetleg más időpontot, centrumot, működési területet javasolt, amint ez például Sántha Kálmán adatlapján látható. A tanulmányutak leggyakoribb célja az USA volt, ösztöndíjat azonban többen nyertek Nyugat-Európában, Angliában, Kanadában működő egyetemekre, sőt több intézet meglátogatása is lehetséges volt az ösztöndíjas számára. A RA munkatársai gondosan ellenőrizték az ösztöndíjra felterjesztett szakember alkalmasságát addigi szakmai tevékenysége alapján, valamint az intézményvezető terveit, célját a javasolt munkatárs speciális szakterületen történő képzésével. A gyakran többoldalas személyi lapon az illetékes RA-ügyintéző rögzítette a tanulmányút pontos részleteit, az ösztöndíj összegét, az ösztöndíjas terveit az ösztöndíj idején. Feljegyzésre került az ösztöndíjas megérkezésének dátuma, sőt tengerentúli utazás alkalmával az igénybe vett gőzhajó neve is. Bejegyzésre kerültek a tanulmányút alatt történő szakmai látogatások, melyeket a RA finanszírozott, az ezen idő alatt megjelent tudományos közlemények adatai, majd az ösztöndíjas és a hazai ajánló professzor véleménye a tanulmányút szakmai eredményességéről, ennek hatásáról a kiküldő intézmény működésére. A RA munkatársai sok évvel a tanulmányút

befejezése után is figyelemmel követték és az adatlapra bejegyezték az egykori ösztöndíjas további munkáját, pályafutását, sőt politikai beállítottságát, ha kérésére anyagi támogatással segítették munkáját, például Haynal Imre esetében, de azt is, ha valamilyen kérését elutasították. Ilyen módon bizonyos – más forrásokból már ismert – életrajzi adatok is bekerültek a RA adatlapjaiból anyagunkba.

Rendelkezésre álló anyagunkat az ösztöndíjak időrendi sorrendjében ismertetjük.

Miskolczi Dezső (1894–1978)

Diplomájának elnyerése után Schaffer Károly professzor Agyszövetani Intézetében dolgozott Budapesten, majd 1924–1925-ben egy évet ösztöndíjasként töltött Madridban. Erre készülve spanyolul tanult. A tanulmányút célja a központi idegrendszer anatómiájának tanulmányozása volt Ramón y Cajal Nobel-díjas professzor intézetében. Kinti munkájáról, eredményeiről levélben számolt be, elismeréssel és csodálattal írt Cajal professzorról, különleges személyiségéről [4]. Ezután a RA költségén meglátogatta Európa számos idegklinikáját, agykutató intézetét, idegsebészetiét. Kutatási eredményei, közleményei révén nemzetközi ismertségre tett szert. 1940-ben átmeneti szegedi tartózkodás után ismét Kolozsváron vezette a Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem Neurológiai és Pszichiátriai Klinikáját. Legfőbb törekvése volt, hogy intézetében a klinikai és a neuropatológiai diagnosztika, valamint a sebészi ellátás egyaránt biztosítva legyen. Működését Marosvásárhelyen folytatta 20 éven át, klinikáján a komplex betegellátás mellett kutatómunka is folyt. Tekintélye és közkedveltsége révén sokat tett az erdélyi felsőoktatás megmaradásáért [5]. 1946-ban a Magyar Tudományos Akadémia, 1955-ben a Román Tudományos Akadémia rendes tagja lett. 1964-ben hazatért Magyarországra. Budapesten az Orvostovábbképző Intézet Ideggyógyászati Tanszékének vezetője volt nyugállományba vonulásáig [6].

Tomcsik József (1898–1964)

Sajnos RA-adatlap nem áll rendelkezésre. Tomcsik József a medikus korában megkezdett kutatómunkát folytatta Preisz professzor Általános Kórtani és Bakteriológiai

Intézetében. Életrajzi adataiból tudjuk, hogy eredményeinek köszönhetően az ösztöndíjjal több amerikai egyetemen dolgozott, a legtovább Bostonban, Hans Zinsser professzor intézetében. Itt folytatta a BCG-védőoltással kapcsolatos bakteriológiai tevékenységét, és itt kezdte el a professzor irányításával később nemzetközi jelentőségűvé vált szerológiai kutatásait. A RA kitüntető megbízása alapján több évig Pekingben vezette az egyetem bakteriológiai intézetét, ahol jelentős szerológiai és immunológiai megfigyeléseket tett, melyeket azután hazai tevékenységében továbbfejlesztett. 1927-ben hazatért, hogy megszervezze és vezesse a Johan Béla vezetésével megalakult Országos Közegészségtani Intézet (OKI) szerológiai osztályát. Ekkor kezdte el a diftéria elleni védőoltás elméleti, majd gyakorlati kérdéseinek megoldását, aminek eredményeképpen az oltás 1938. január 1-jétől kötelező lett Magyarországon. 1936-ban az OKI igazgatójaként a BCG-vakcina előállítását, az oltások megszervezését irányította, és előkészítette annak későbbi kötelezővé tételét. 1943-ban elfogadta a bázeli egyetem meghívását, ahol a Közegészségtani és Bakteriológiai Tanszék vezető professzora volt haláláig [7]. Elévülhetetlen, nemzetközileg is nagyra értékelt érdeme a különböző intézetekben eltérő módon végzett diagnosztikus szerológiai vizsgálatok (például Wassermann-teszt, Widal-próba) egységesítése, a korabeli védőoltások biztonságosságának és hatékonyságának ellenőrzése, új védőoltások (például BCG) bevezetése, több mint másfél évtizedig Magyarország közegészségügyének irányítása [8]. Az ösztöndíj során kezdett kutatásai alapozták meg hazai és nemzetközi szakmai tekintélyét.

Kovács Ferenc (1890–1974)

Orvosi diplomáját a budapesti egyetemen nyerte el 1914-ben. Tanulmányai mellett tudományos munkát végzett Preisz Hugó, Moravcsik Ernő, Krompecher Ödön professzorok intézeteiben. Végzése után katonai szolgálatot teljesített a galíciai, majd az olasz fronton, ahol higiéniai és járványügyi feladatainak ellátásában jól tudta hasznosítani a medikusévek alatt megszerzett bakteriológiai, patológiai, szövettani és szerológiai ismereteit. A háború utáni években is folytatódott a harcéri anyagok feldolgozásában megkezdett együttműködése Sternberg bécsi professzorral, a Hodgkin-kór kutatójával. A háború során több kitüntetést kapott, és a hadsereg patológus főorvosává nevezték ki. Leszerelése után 1918-ban Budapesten a II. Nőgyógyászati Klinikán kezdett dolgozni. Tóth István professzor nagyra értékelte szorgalmát és munkabírását, a betegellátás mellett a klinika szövettani és szerológiai laboratóriumát vezette. 1924-ben egyéves ösztöndíjat kapott. Baltimore-ban a Johns Hopkins egyetemen J. W. Williams professzor klinikáján dolgozott. Adatlapja szerint az ösztöndíj célja: “A nőgyógyászati oktatás és betegellátás, a bábaképzés tanulmányozása az Egyesült Államokban és Európában. Kutatni kívánja nőstény állatokban az immunbiológiai

sterilizáció, a placentakivonattal előidézett abortusz és a magzat neme befolyásolásának kérdéseit.” Eredményeit külföldi szaklapokban közölte, két közleményét megküldte a RA-nak [9, 10]. Ösztöndíjas idejében az USA-ban neves szakmai intézeteket látogatott meg, az adatlapon több professzor elismerő véleménye olvasható tudásáról. Európába visszatérve is több szakmai látogatást tett lehetővé a RA. Rendszeresen beszámolt külföldi tapasztalatairól Tóth István professzornak; leveleiben a hazai színvonalat magasabbra értékeli a látottaknál a műtéttan és a bábaképzés területén egyaránt. 1931-ben a debreceni egyetemi Nőgyógyászati Klinika tanszékvezetője lett, Kenézy professzor utódként. Iskolateremtő, nagy formátumú vezető, nemzetközileg elismert szakember volt. Több megye kerületi szülész főorvosaként sokat tett a vidéken létfontosságú bábaképzésért, szuggesztív előadásaival a szülésbefejező eljárások megfelelő oktatásáért. Orvosnemzedékek használták két kiadást megért Gyakorlati Műtéttan kézikönyvét, tanulták meg tőle a szülészeti gondolkodást.

1951-ben Sántha Kálmán professzorral egy időben politikai okból, indoklás és a professzori kar értesítése nélkül megfosztották tanszékétől. A méltatlan eljárás után Budapesten az Állami Szülésznőképző Intézetben folytatta tevékenységét: bravúros műtéteit szakemberek látogatták, intenzív tudományos munkát végzett, rendszeres vitapartner volt a szakcsoporti üléseken. Politikai hatalomnak sosem hódolt be, a megalkuvást nem ismerve, véleményét nyíltan kimondta, vállalva a következményeket. A Tauffer–Tóth-iskola egyik utolsó, erőteljes vezető egyénisége volt [11]. Emlékét a debreceni Szülészeti és Nőgyógyászati Klinika előtt mellszobra örökíti meg.

Kramár Jenő (1895–1981)

Orvosi diplomáját a Budapesti Orvostudományi Egyetemen nyerte el 1920-ban. 1924-ben a pécsi Erzsébet Egyetem Gyermekklinikájának tanársegédjeként egy évre ösztöndíjjal az USA-ba utazott. Bostonban Blackfan professzornál kezdte a gyermekgyógyászat laboratóriumi és anyagcsere-vonatkozásainak tanulmányozását. Adatlapján említésre kerül, hogy rendkívüli tudása és képességei alapján „tiszteletbeli tagként” részt vehetett a Harvard Egyetem PhD-képzési programjában, ez azonban tudományos fokozat elnyerését nem tette lehetővé. Szorgalmas és elmélyült laboratóriumi és klinikai munkáját nagyra becsülték adatlapja szerint. Fő kutatási területe a gyermekgyógyászat fiziológiai és patológiai vonatkozásait ölelte fel. Hazatérése előtt a Yale és a Johns Hopkins egyetemeken, majd Anglia gyermekgyógyászati intézményeiben tett látogatást. Főnöke, Heim Pál professzor kérte tanulmányútjának meghosszabbítását, ezt azonban a RA nem támogatta. Hazatérve, a RA-nak küldött beszámolója szerint, az USA-ban szerzett tapasztalatait nagyon jól hasznosította, Heim professzor célkitűzései szerint a gyermekhygiénia fejlesztésével Pécsen és a környező

településeken [12–14]. 1931-ben a szegedi Gyermekgyógyászati Tanszék vezetője lett. Az akkor Szegeden dolgozó Miskolczy professzorral együttműködve megfigyeléseiket közzétették [15]. A RA a külföldre került magyar ösztöndíjasok sorsát is követte. Adatlapja szerint Kramár 1946-ban Bajorországban dolgozott. Ott találkozott az akkor már Bázelen élő Tomcsik Józseffel, aki a RA-nak beszámolt arról, hogy mivel Kramár hazatérése „politikai okból nem tanácsos”, az USA-ba készül. Kramár Jenő professzor 1950-től Omahában, a Creighton Egyetem gyermekklinikájának tanszékvezető professzora volt. Magyarországra nem tért vissza.

Haynal Imre (1892–1979)

1915-ben kapott diplomát; az I. világháborúban már orvosként vett részt, kezdetben önkéntesként. A katonák jobb ellátásáért küzdve ellentétbe került felettesével, ezért büntetésből a frontvonalba tették, ahol sérülést szenvedett. A háború után egy évet Buday Kálmán patológiai intézetében töltött, majd 1920-tól 1934-ig a budapesti egyetem III. Belgyógyászati Klinikáján dolgozott (a mai I. Belgyógyászati Klinika), melyet Korányi Sándor vezetett. Ezekben az években több európai intézetben végzett tudományos munkát. 1927–28-ban egy évet az ösztöndíjjal Londonban töltött Sir Thomas Lewis intézetében, ahol az akkori modern kardiológia alapjait annak megteremtőjétől volt módjában elsajátítani. Az emberi bőr kapillárisainak vizsgálatával foglalkozott [16, 17]. Ez a tanulmányút a későbbi pályafutására meghatározó jelentőségű volt. Néhány neves európai kardiológiai centrum meglátogatása után 1928-ban Haynal Imre visszatért a Korányi Sándor professzor által vezetett Budapesti Orvostudományi Egyetem III. Belgyógyászati Klinikájára; itt 1920-tól 1934-ig gyakornokként, tanársegédként dolgozott, majd adjunktusi rangban a klinika elektrokardiográfiai laboratóriumát vezette. 1934 és 1940 között a budapesti Szent László Kórházban, majd a Szent Rókus Kórházban osztályvezető főorvos volt. A RA bejegyzésekben rögzítette a korábbi ösztöndíjas további pályafutását is, melyek szerint 1940 és 1945 között a Kolozsvári Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem Belgyógyászati Tanszékének vezetője, egy évig pedig a Kar dékánja volt. A háború szerencsés túlélése után 1946-tól a Budapesti Orvostudományi Egyetem II. Belgyógyászati Klinikájának tanszékvezetője, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja lett. Kérésére a klinika újjáépítéséhez a RA anyagi támogatást adott. Az adatlapon feljegyezték azt is, hogy sikeresen és demokratikusan vezette a klinikát. Megalkuvást nem ismerő igazságérzete, vakmerő szókimondása miatt azonban 1958. február 13-án politikai okból, azonnali hatállyal felmentették állásából. Konceptívus kutató, legendás hírvő orvos és egyetemi előadó volt. Semmilyen pártnak tagja nem volt. A mindenkor uralkodó hatalomnak soha be-

nem hódolt. Véleményét sosem titkolta. Az üldözötteket azok származására, vallására, politikai nézetére való tekintet nélkül minden erejével segítette. Méltatlan mellőzését, korai nyugdíjazását méltósággal viselte [18].

Csapó József (1896–1970)

1922-ben nyerte el diplomáját. 1924-től 1937-ig a budapesti egyetemi gyermekklinika munkatársa volt. Ifj. Bókay János professzor nagy súlyt helyezett a klinika tudományos színvonalára, az újabb kutatások eredményeinek megismerésére, alkalmazására. Fialat munkatársainak, így Csapó Józsefnek is lehetősége volt külföldi tanulmányútra. 1927-ben egy évet ösztöndíjként Bostonban, a Harvard Egyetemen és Saint Louisban, a Washington Egyetemen töltött. Érdeklődése elsősorban a só- és vízháztartás zavarainak biokémiai vonatkozására irányult. Tudását ezen a téren tanulmányútja során jelentősen bővítette. Hazatérése előtt néhány európai gyermekgyógyászati centrum meglátogatására is volt lehetősége a RA támogatásával. A következő években a fiatal Kerpel-Fronius Ödönnel a diabeteses kóma jellegzetességeivel, az uraemia anyagcserezavaraival, a csecsemőkori vízháztartás problémakörével, az acidosisal járó légzészavarokkal, a só- és folyadék-anyagcsere sajátosságaival foglalkozott [19–21]. A kutatómunka anyagi hátterének biztosításához 1935-ben pályázat útján elnyerték a RA egy évre szóló kutatási ösztöndíját. Csapó József 1937-ben elhagyta a klinikát. Munkássága a gyermekgyógyászati kórélettan óriási előrehaladását jelentette. A továbbiakban a Szent László Kórház főorvosaként dolgozott [22]. Nem lett professzor, nem neveztek el róla kórházat, sem gyermekgyógyászati díjat, de kora egyik legjelentősebb gyermekgyógyásza volt.

Burger Károly (1893–1962)

Orvosi diplomáját 1919-ben kapta meg. A Budapesti Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem I. Női Klinikáján 1927-ben magántanári címet szerzett. 1928-ban egyéves ösztöndíjat kapott. Célja a Johns Hopkins Egyetemen J. W. Williams professzor intézetében a terhességi toxicosis tanulmányozása volt. Útja végén számos amerikai, majd európai klinikát meglátogatott. A RA-nak megküldte beszámolóját ösztöndíjas időszakáról és a munkája eredményeiből írt két közleményének kéziratát [23, 24]. Véleménye szerint az USA-ban magasabb színvonalú a terhesek gondozása, mint Európában. A RA adatlapja szerint 1936-tól tanszékvezető egyetemi tanár volt Budapesten. Az utolsó bejegyzés szerint 1946-ban Németországban tartózkodott, politikai okból nem tudott hazatérni, a RA anyagi segítségét kérte. 1962-ben hunyt el Würzburgban, az egyetemi klinika professzoraként.

Kerpel-Fronius Ödön (1906–1984)

RA-adatlapja nem áll rendelkezésünkre, az életrajzi adatokból azonban ismeretes, hogy 1933-ban egy évet Bostonban töltött ösztöndíjasként. A Harvard Egyetemen érdeklődési területének megfelelően, Csapó Józsefhez hasonlóan a vízháztartás világhírű szakértőjének, J. L. Gamble professzornak a laboratóriumában dolgozott, a gyermekkori vízháztartási zavaroknak, az uraemiának a kérdéseit tanulmányozta. Az itt szerzett tudás, ösztöndíjas munkájának eredményei meghatározóak voltak későbbi pályafutására. Hazatérése után a gyermekklinikán Csapó Józseffel folytatták a fenti témákban már több éve végzett közös munkát. Egyik tanulmányukkal 1932-ben elnyerték a Budapesti Királyi Orvosegyesület Senger-díját. Munkájukat kutatási ösztöndíjjal a RA is támogatta. Kerpel-Fronius Csapó József távozása után folytatta a só- és vízhiányos állapot vizsgálatát. Korszakalkotó felismerései a közleményei révén világszerte ismertté váltak, döntő terápiás vonatkozásaik miatt. Tehetsége, kitartása, rendkívüli nyelvtudása, műveltsége, nagy formátumú személyisége nemzetközileg elismertté tette Kerpel-Fronius professzor nevét [25, 26].

Sántha Kálmán (1903–1956)

Medikus korától bejárt a budapesti Elme- és Idegkórtani Klinika Agyszövetani Osztályára. Kormányzógyűrűs avatása után tovább dolgozott Schaffer Károly professzor intézetében. Tehetségére és szorgalmára felfigyelt a professzor helyettese, Miskolczy Dezső. Tanácsaival segítette, majd barátságával tüntette ki a fiatal kutatót. Ösztöndíjasként munkatársával, Környey Istvánnal egy időben, 1936-ban utaztak Kanadába, illetve az USA-ba, egyéves tanulmányútra. Sántha Montrealban, a McGill Egyetemen, Penfield professzor intézetében dolgozott, melyet két évvel korábban a RA alapított. Az ösztöndíj idején, mint a Schaffer-iskola egyik kiváló tagja, számos közleményével már ismert volt a szakmában. Agyszövetani és agyanatómiai tudását eredetileg az agytumороk sebészi kezelésével kívánta kiegészíteni, az elméleti tudást a gyógyítással összekapcsolni. Mivel azonban Környey István ugyanabban az időszakban idegsebészeti tevékenységhez kapott ösztöndíjat, erről a RA javaslatára lemondott. A neuropatológia, az encefalográfia, a neurofiziológia tanulmányozása és a klinikai munka töltötte ki idejét. Az utóbbiban nyelvi nehézségei némileg korlátozták. Penfield professzor nagyra értékelte tudását, és a RA-nál kezdeményezte, hogy a későbbiekben Sántha speciális ösztöndíjjal (grant-on-aid) visszatérjen intézetébe, erre azonban nem került sor. Sántha a hazatérése előtt meglátogatott néhány amerikai neurológiai intézményt, ennek során Ann Arborban találkozott Környey Istvánnal. Az adatlapon egy későbbi bejegyzésben említik, hogy Sántha erősen náciellenes és faszimusellenes volt. Schaffer Károly nyugdíjba vonulása miatt Sántha Kálmán, 1937 decemberében hazatérve, a Debreceni

Egyetem Idegklinikáján kezdett dolgozni, melynek 1939-ben vezető professzora lett. Célkitűzése a tényekre alapított elmélet és a gyógyítás összekapcsolása volt. Ennek a szintézisnek a magas szintű megvalósítását sajátította el Penfield professzor intézetében. 1946-tól az MTA rendes tagja. Koholt rágalmak alapján 1951-ben megfosztották professzori állásától, a magas rendű és országos méretű speciális betegellátás szempontjait is mellőzve. Méltánytalanul megszüntették MTA-tagságát (ez ellen csupán Haynal Imre és Környey István, az MTA rendes tagjai tiltakoztak). A balassagyarmati kórház idegosztályának főorvosa lett. Az ország kevés vezető idegsebészének egyike többet nem operált. A Balassagyarmatra látogató Ratkó Anna miniszter asszony próbálta rábeszélni a műtéti tevékenységre, ekkor hangzott el Sántha emlékezetes mondása: „Nemcsak kés kell a műtéthez, hanem lelkiállapot is.” Az ország minden részéből zarándokoltak a betegek Balassagyarmatra konzíliumra, a műtéteket azonban Sántha irányításával a felesége, *Majerszky Klára* végezte, mivel „a professzor elhatározása szerint nem vesz kést a kezébe, amíg sérelmének jogtalanságát el nem ismerik”. Rehabilitációját nem érthette meg. 1956 decemberében elhunyt [27, 28].

Környey István (1901–1988)

A magyar klinikai idegtudományok kiváló képviselője, a magyarországi idegsebészet egyik megalapítója. Medikusként Lenhossék Mihály Anatómiai Intézetében, majd friss diplomásként Schaffer Károly Agykutató Intézetében dolgozott. Itt ismerte meg Miskolczy Dezsőt, aki későbbi éveinek meghatározó irányítója lett, és Sántha Kálmánt, akihez haláláig szoros barátság fűzte. Több európai ösztöndíj után Miskolczy professzor klinikájára, Szegedre került. Környey gyakorlott neurológusként és tapasztalt klinikusként már nemzetközi ismertséget szerzett tudományos munkásságával, amikor 1936-ban ösztöndíjat kapott idegsebészeti tevékenység elsajátítására. Miskolczy professzor célja klinikáján idegsebészeti részleg, majd későbbi tervei szerint önálló hazai klinikai centrum létrehozása volt. Elgondolását Környey ösztöndíjra történő felterjesztések ismertették a RA illetékeseivel is. Környey tanulmányútjának fő célja az idegsebészet tanulmányozása és elsajátítása volt vezető amerikai idegsebész mellett. Fél évig a Chicagói Egyetemen P. Bailey, majd Ann Arborban M. Peet professzor intézetében dolgozott, aki az adatlap szerint Környey rendkívüli elméleti tudását nagyra értékelte, „fenomenális”-nak nevezte. Közbenjárására az ösztöndíjas idejét kilenc hónappal meghosszabbították. Ez lehetővé tette Környey agysebészeti tudásának elmélyítését, és bár Peet professzor – a RA bejegyzése szerint – Környey manualitását nem értékelte briliánsnak, alkalmasnak tartotta arra, hogy hazájának vezető idegsebésze legyen. Környey 1938-ban, néhány amerikai és kanadai idegsebészeti központ meglátogatása után, hazatért. Rövid idő után különleges esetleírást közölt, melynek különlenyomatát

megküldte a RA-nak [29]. Megfeszített munkájának köszönhetően a szegedi klinika az ország minden részéből látott el beteget. Miskolczy professzor beszámolt a RA-nak: Környey tevékenységével megvalósult az elképzelése, hogy klinikáján a klinikai és neuropatológiai diagnosztika, valamint az idegsebészeti ellátás egyaránt képviselve legyen. Környey további szakmai tevékenységét a történelem irányította. 1940-ben Észak-Erdély visszacsatolásával lehetővé vált, hogy a kolozsvári egyetem jogutódaként is működő szegedi egyetem orvosprofesszorai közül többen visszatérhessenek Kolozsvárra. Miskolczy professzort követve Környey is Kolozsvárra került, ahol létrehozta hazánk első, Európa negyedik önálló idegsebészeti osztályát. A II. világháború befejezése után az Orvosi Kar Marosvásárhelyre került, ahol Környey immár harmadszor létesített idegsebészeti részleget. Az adatlap arról is beszámol, hogy 1941-ben katonai szolgálatát töltötte. 1947-től 25 éven át a Pécsi Orvostudományi Egyetem Ideg- és Elmegyógyászati Klinikájának igazgatója volt, ahol sikerült idegsebészeti tevékenységéhez megteremteni a körülményeket [30]. A Magyar Tudományos Akadémia 1947-ben levelező, majd 1973-ban rendes tagjává választotta [31].

Karády István (1904–1974)

Adatlapja szerint 1929-ben nyerte el orvosi diplomáját a Budapesti Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetemen. Budapesten az I. Anatómiai Intézetben, a Kórbonctani Intézetben és az I. Belgyógyászati Klinikán, 1932-től a szegedi Belgyógyászati Klinikán dolgozott [32]. Egyéves ösztöndíjat 1937-ben kapott. Adatlapja szerint célkitűzése Montrealban a McGill Egyetemen a hisztamin szerepének tanulmányozása volt (téves adatnak bizonyult, hogy Sántha Kálmán után nem volt magyar ösztöndíjas a McGill Egyetemen) [28]. Karády az ott dolgozó Selye János munkatársa és barátja lett, eredményeiket nemzetközi szaklapban és az *Orvosi Hetilap*-ban is közzétették [33, 34]. Kísérletei befejezése céljából Karády a tanulmányútja meghosszabbítását kérte, de ezt a RA nem támogatta, végül a McGill Egyetem ösztöndíjának segítségével 1939-ben tért haza. 1958-ban a Szegedi Tudományegyetem Kórélettani Intézetének vezetőjeként több európai intézetben kísérletes immunológiai tanulmányokat folytatott a RA támogatásával. 1963-ban tervezett tengerentúli tanulmányútjához viszont a RA nem járult hozzá. Karády István professzor előadásai, tankönyvei és jegyzetei évtizedeken át a kórélettani oktatás alapját képezték. Számos külföldi tanulmányúton vett részt, több nemzetközi tudományos társaság vezetőségi tagja volt. A stressz, az allergológia és az anafilaxia területén végzett kutatásai, eredményei, közleményei révén nemzetközi elismertségben részesült. Nevéhez fűződik a rezisztin felfedezése.

Összefoglalva: A két világháború között és a II. világháborút követő súlyos gazdasági helyzetben, a drámai politikai változások éveiben a Rockefeller Alapítvány nagy segítséget nyújtott a tehetséges és szorgalmas szakemberek képzésében. Az ösztöndíjasok tudományos pályafutása szempontjából a tanulmányi utazások, intézetlátogatások, a jól felszerelt intézményekben, érdeklődési területük vezető szakemberének irányításával végzett munka meghatározó jelentőségű volt. Az ösztöndíjasok kiválasztásakor behatóan elemezték a jelölt képességeit és addigi teljesítményeit. A közölt anyagból látható, hogy több esetben a jelölt már nemzetközileg ismert volt a szakmájában. A RA azonban az ösztöndíjasok személyes sorsának hosszú távú követése mellett gondosan mérlegelte a kiküldő intézmény vezetőjének céljait, elvárásait is, azok megvalósulását az ösztöndíjas magas fokú képzése után és a külföldön végzett munka hatását az intézmény további működésére. Az adatlapokban hazánk két világháború közötti és a II. világháború utáni, történelmi jelentőségű éveinek gazdasági és politikai helyzetére is sok utalást találunk. Az anyagunkban szereplő ösztöndíjasok közül hárman politikai okból hagyták el az országot. Az adatlapok bejegyzései során kirajzolódnak tragikus egyéni sorsok is. A RA segítsége ösztönző hatású volt a fiatal kutatókra, több kimagasló tehetség érvényesülését tette lehetővé, és jelentősen hozzájárult hazánk orvostudományának elméleti és gyakorlati fejlődéséhez. Eredményképpen lehetővé vált az ösztöndíjasok számára látóköriük bővülése, nyelvtudásuk fejlesztése, külföldi szakmai kapcsolatok létesítése, és nem utolsósorban felejthetetlen úti élményekben volt részük.

Irodalom

- [1] Balogh K, Honti J. Rockefeller Fellows: Hungarian pathologists. [Rockefeller-ösztöndíjasok: magyar patológusok.] *Orv Hetil.* 2010; 151: 306–312. [Hungarian]
- [2] Pallo G. The Rockefeller Foundation's activity in Hungary. Available from: <https://www.issueab.org/resources/27977/27977.pdf> [accessed: June 12, 2021].
- [3] Weindling P. Public health and political stabilization: the Rockefeller Foundation in Central and Eastern Europe between the two world wars. *Minerva*, 1993; 31: 253–267.
- [4] Miskolczy D. Letter from Madrid. [Madridi levél.] *Orv Hetil.* 1925; 69: 176–177. [Hungarian]
- [5] Kun IZ. Short history of Hungarian endocrinology in Romania (Transylvania). [A romániai (erdélyi) magyar endokrinológia rövid története.] *Orv Hetil.* 2014; 155: 1602–1606. [Hungarian]
- [6] Leel-Óssy L. Dezső Miskolczy. In: Kapronczay K, Vizi ESz. (eds.) Famous Hungarian physicians – volume 3. [Miskolczy Dezső. In: Kapronczay K, Vizi ESz. (szerk.) Híres magyar orvosok – 3. kötet.] Galenus Kiadó, Budapest, 2002; pp. 31–35. [Hungarian]
- [7] Karasszon D. József Tomcsik. In: Kapronczay K, Vizi ESz. (eds.) Famous Hungarian physicians – volume 3. [Tomcsik József. In: Kapronczay K, Vizi ESz. (szerk.) Híres magyar orvosok –

3. kötet.] Galenus Kiadó, Budapest, 2002; pp. 125–129. [Hungarian]
- [8] Kenéz J. The role of József Tomcsik in the introduction of diphtheria vaccine and BCG vaccination in Hungary. [Tomcsik József szerepe a hazai diphtheria- és BCG-oltások megalapozásában.] *Orv Hetil.* 1978; 119: 2443–2452. [Hungarian]
- [9] Kovács F. Influencing the fertility of the female white rat by treatments with placental tissue: preliminary communication. *Am J Obstet Gynecol.* 1925; 10: 232–241.
- [10] Kovács F. The influence of male sex gland on the female: an experimental study to determine the sex ratio of the offspring. *Am J Obstet. Gynecol.* 1925; 10: 527–544.
- [11] Lampé L. Professor Ferenc Kovács, second director of the Department of Obstetrics and Gynecology of Debrecen University. [A Debreceni Szülészeti Klinika második tanszékvezető professzora, Kovács Ferenc.] *Orv Hetil.* 2006; 147: 557–559. [Hungarian]
- [12] Kramár J. Clinical and bacteriological data of whooping cough. [Adatok a szamárköhögés klinikájához és bakteriológiájához.] *Orv Hetil.* 1924; 68: 901–904. [Hungarian]
- [13] Kramár J, Liszka I. Clinical lessons of the polio epidemic in Szeged. [A szegedi poliomyelitis-járvány klinikai tanulságai.] *Orv Hetil.* 1933; 77: 935–940. [Hungarian]
- [14] Kramár J. Data for chemotherapy of dysentery. [Adatok a vérhas chemoterápiájához.] *Orv Hetil.* 1942; 86: 485–487. [Hungarian]
- [15] Kramár J, Csajághy M, Miskolczy D. Dysentery and the nervous system in childhood. [Die kindliche Ruhr und das Nervensystem.] *Acta litterarum ac scientiarum Regiae Universitatis Hungaricae Francisco-Josephinae: Sectio Medicorum* 1940; 10/2: 5–19. [German]
- [16] Lewis T, Haynal E. Observations relating to the tone of the minute vessels of the human skin; with remarks upon and illustrations of measurement of pressure within these vessels. *Heart* 1928; 14: 177–194.
- [17] Lewis T, Haynal I. Observations relating to the tone of the minute vessels of the human skin; with remarks upon and illustrations of measurement of pressure within these vessels. [Az emberi bőr kis ereinek tónusára vonatkozó megfigyelések, ezen erekben uralkodó nyomás mérésére vonatkozó megjegyzésekkel és példákkal.] *Magy Orv Arch.* 1930; 31: 502–517. [Hungarian]
- [18] Domahidy M. (ed.) Imre Haynal: a portrait. [Ilyen volt Haynal Imre.] *Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem Könyvkiadó, Budapest, 1989.* [Hungarian]
- [19] Csapó J, Kerpel-Fronius Ö. About uremia. [Az uraemiáról.] *Orv Hetil.* 1933; 77: 391–394. [Hungarian]
- [20] Csapó J, Kerpel-Fronius E. About the physiology of acid-base balance and the osmotic regulation. [Beiträge zur Physiologie des Säure-Basenhaushaltes und der Osmoregulation.] *Pflügers Arch.* 1933; 231: 662–669. [German]
- [21] Csapó J, Kerpel-Fronius Ö. Disorders of water balance in infancy. [A vízháztartás zavarai a csecsemőkorban.] *Orvosképzés* 1934; 2: 47–56. [Hungarian]
- [22] Tulassay T. (ed.) From Five Larks street to Stork street. *Az Öt-pacsirta utcától a Gólya utcáig.* Semmelweis Kiadó, Budapest, 2014. [Hungarian]
- [23] Burger K. Behavior of amino acids and polypeptides in normal and toxemic pregnancy. [Az aminosavak és polipeptidek viselkedése egészséges és toxikus terheseknél.] *Orv Hetil.* 1929; 73: 1214–1216. [Hungarian]
- [24] Burger K. Xanthoprotein reaction of blood in normal and toxemic pregnancy. [A vér xanthoprotein-reactioja normális és toxikus terheseknél.] *Orv Hetil.* 1929; 73: 1242–1243. [Hungarian]
- [25] Méhes K, Kerpel-Fronius Ödön. In: Kapronczay K, Vizi ESz. (eds.) Famous Hungarian physicians – volume 4. [Kerpel-Fronius Ödön. In: Kapronczay K, Vizi ESz. (szerk.) *Híres magyar orvosok – 4. kötet.*] Galenus Kiadó, Budapest, 2003; pp. 123–127. [Hungarian]
- [26] The history of the 1st Pediatric Clinic from its beginning. [Az I. Sz. Gyermekklinika története a kezdetektől.] Available from: <https://semmelweis.hu/gyermekklinika1/az-i-sz-gyermekgyogyaszati-klinika-bemutatasa/a-klinika-tortenete/> [Hungarian]
- [27] Majerszky K, Kálmán Sántha. In: Kapronczay K, Vizi ESz. (ed.) Famous Hungarian physicians – volume 1. [Sántha Kálmán. In: Kapronczay K, Vizi ESz. (szerk.) *Híres magyar orvosok – 1. kötet.*] Galenus Kiadó, Budapest, 2000; pp. 113–117. [Hungarian]
- [28] Majerszky K. (ed.) The Sántha case. [A Sántha-ügy.] *Akadémiai Kiadó, Budapest, 1997.* [Hungarian]
- [29] Környey S. Rapidly fatal pontile hemorrhage: clinical and anatomic report. *Arch Neurol Psychiatry* 1939; 41: 793–799.
- [30] Mérei FT. (ed.) István Környey. [Környey István]. *Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994.* [Hungarian]
- [31] Leel-Óssy L, István Környey. In: Kapronczay K, Vizi ESz. (eds.) Famous Hungarian physicians – volume 3. [Környey István. In: Kapronczay K, Vizi ESz. (szerk.) *Híres magyar orvosok – 3. kötet.*] Galenus Kiadó, Budapest, 2002; pp. 39–43. [Hungarian]
- [32] Czoniczer G, Karády I. About hypochloreaemic uremia. [A hypochloreaemiás uraemiáról.] *Orvosképzés* 1933; 4: 2–8. [Hungarian]
- [33] Karády I, Selye H, Browne JS. The influence of the “alarm-reaction” on the development of anaphylactic shock. [Az „alarm reactio” hatása a kísérleti anaphylaxia lefolyására.] *Orv Hetil.* 1938; 82: 681–683. [Hungarian]
- [34] Karády S, Selye H, Browne JS. The influence of the “alarm reaction” on the development of anaphylactic shock. *J Immunol.* 1938; 35: 335–338.

(Kovács Ágota dr.,
e-mail: kovacs_agota@yahoo.com)